

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / 7

Συλλογικές διαπραγματεύσεις και προσδιοριστικοί παράγοντες της ανταγωνιστικότητας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΓΕΙΤΗΣ

**ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ**

Εισήγηση στο Πρόγραμμα Βασικής Εκπαίδευσης Μεσολαβητών και Διαιτητών του ΟΜΕΔ στο θέμα: «Γενικές οικονομικές γνώσεις: Ανταγωνιστικότητα, βιωσιμότητα, παραγωγικότητα, μακροοικονομικοί δείκτες κ.ά.», Παρασκευή, 23 Σεπτεμβρίου 2011

Θα ξεκινήσω την ομιλία μου αναφέροντας ότι στην εισήγησή μου έχω προσπαθήσει να προσαρμόσω το ζήτημα της ανταγωνιστικότητας και της σχέσης της με τις συλλογικές διαπραγματεύσεις –και κατά προέκταση με το θεσμό της μεσολάβησης και της διαιτησίας– στον γενικό τίτλο του θέματος που θα μας απασχολήσει σήμερα το απόγευμα και που είναι: «Γενικές οικονομικές γνώσεις: Ανταγωνιστικότητα, βιωσιμότητα, παραγωγικότητα, μακροοικονομικοί δείκτες κ.ά.».

Θα μου επιτρέψετε ωστόσο να κάνω την ακόλουθη παρατήρηση στον τίτλο, αναγκαία και σκόπιμη ίσως, για την ανάλυση που θα ακολουθήσει. Οι τρεις πρώτες λέξεις στον τίτλο του θέματος, «Γενικές οικονομικές γνώσεις», επιτρέπουν στον αναγνώστη να κάνει τη σκέψη για την ύπαρξη μιας γενικής οικονομικής γνώσης. Σε μια τέτοια περίπτωση, πράγματι, το κύριο ζήτημα για εσάς θα ήταν η απόκτησή της και η συγκρότηση ενός, έστω και γενικού, τρόπου σκέψης γύρω από τις κατηγορίες, ανταγωνιστικότητα, βιωσιμότητα, παραγωγικότητα κ.λπ.

Ωστόσο, στην οικονομική επιστήμη δεν υπάρχει γενική γνώση. Υπάρχουν διαφορετικές οικονομικές θεωρίες, οι οποίες προσεγγίζουν με διαφορετική μεθοδολογία ανάλυσης τους όρους ανταγωνιστικότητα, βιωσιμότητα, παραγωγικότητα κ.λπ. και κυρίως τη σχέση αιτίου-αιτιατού μεταξύ τους, καθώς και τη σχέση αυτών με το μακροοικονομικό περιβάλλον και την ασκούμενη οικονομική πολιτική.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι όλες οι οικονομικές θεωρίες στηρίζονται σε συγκεκριμένες πολιτικές ιδεολογίες και εξυπηρετούν συγκεκριμένες κοινωνικές αξίες, θεσμούς και οικονομικά-κοινωνικά συμφέροντα. Επιπλέον, καθεμία από τις οικονομικές θεωρίες διαμορφώνει μια πολύ συγκεκριμένη θεώρηση ως προς τον τρόπο λειτουργίας του οικονομικού συστήματος και την άσκηση οικονομικής πολιτικής.

Κατά την άποψή μου, το βασικό ζήτημα για εσάς είναι η απόκτηση γνώσης των βασικών τουλάχιστον οικονομικών θεωριών και της πολιτικής φιλοσοφίας τους, ώστε να αναγνωρίζετε τη θεωρητική, ιδεολογική και ταξική οπτική οποιουδήποτε εμπλέκεται είτε στην άσκηση οικονομικής πολιτικής, είτε –για να έρθω πιο κοντά σας– στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, ως κοινωνικός εταίρος ή μεσολαβητής.

Για να γίνω πιο συγκεκριμένος και κατανοητός, στην εισήγησή μου έχω συνδέσει τους όρους *συλλογικές διαπραγματεύσεις, ανταγωνιστικότητα, βιωσιμότητα και παραγωγικότητα* με το ερώτημα «ποια οικονομική γνώση;». Θα ξεκινήσω από το θέμα των συλλογικών διαπραγματεύσεων.

Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις –σε εθνικό, κλαδικό, ομοιοεπαγγελματικό επίπεδο κ.λπ.– αποτελούν διαδικασία συνδιαμόρφωσης από τους δύο βασικούς κοινωνικούς εταίρους, δηλαδή τους εργαζομένους και τους εργοδότες, κυρίως της τιμής της εργασίας, δηλαδή του μισθού, αλλά και στοιχείων της εργασιακής διαδικασίας. Είναι όμως η διαδικασία των συλλογικών διαπραγματεύσεων αποδεκτή και επιθυμητή από όλους τους εμπλεκόμενους στην οικονομική και πολιτική τάξη πραγμάτων;

Αν στο σημείο αυτό ζητήσουμε τη βοήθεια της ιστορίας για να απαντήσουμε το προαναφερόμενο ερώτημα, αυτή θα μας έδινε την πληροφορία ότι ο θεσμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων αμφισβητείται έντονα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Ο ΟΟΣΑ και το ΔΝΤ στις ετήσιες εκθέσεις τους, η πλειονότητα των ακαδημαϊκών αναλύσεων, οι εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, το Μνημόνιο Ι, το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Στρατηγικής και η τρόικα των δανειστών της Ελλάδας, για να αναφέρω κάποια συγκεκριμένα παραδείγματα, προτείνουν τις ατομικές και επιχειρησιακές συμβάσεις ως μέσο προσδιορισμού της αμοιβής της εργασίας. Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις ενοχοποιούνται ότι συμβάλλουν στην απώλεια ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας και ότι υπονομεύουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και την έξοδο της Ελλάδας από την κρίση.

Τι βρίσκεται πίσω από αυτή την οικονομική πολιτική που προτείνει τη μετάβαση από το συλλογικό στο ατομικό μοντέλο διαπραγμάτευσης της αμοιβής και των συνθηκών εργασίας; Είναι αυτή η πρόταση προϊόν κάποιας γενικής οικονομικής γνώσης, κοινωνικά και πολιτικά ουδέτερης; Είναι η μετάβαση στο νέο μοντέλο ατομικής διαπραγμάτευσης αναγκαία για τη βελτίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας, της ανταγωνιστικότητας, της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής προόδου της χώρας μας;

Δυστυχώς οι απαντήσεις εξαρτώνται από το μοντέλο σκέψης του ερωτώμενου, δηλαδή από την οικονομική θεωρία βάσει της οποίας έχει διαμορφώσει το μοντέλο σκέψης του ή/και τα συμφέροντα που θέλει να εξυπηρετήσει. Και λέω δυστυχώς, γιατί σε συντριπτικό βαθμό τουλάχιστον η διαμόρφωση του μοντέλου σκέψης είναι αποτέλεσμα τυχαίας και μη συνειδητής διαδικασίας.

Ας δούμε τώρα δύο διαφορετικές απαντήσεις ως προς αυτά τα ερωτήματα. Υποθέτουμε ότι ο πρώτος που απαντά τα ερωτήματά μας είναι ένας νεοκλασικός οικονομολόγος, που μπορεί να γνωρίζει ότι είναι νεοκλασικός, μπορεί και όχι. Θα μπορούσε να εργάζεται σε κάποιον από τους προαναφερόμενους οργανισμούς και να έχει μια πολύ καλή αμοιβή ή να είναι κάποιο μέλος της τρόικας. Τι θα μας έλεγε;

Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις αποτελούν θεσμική ακαμψία η οποία παρεμποδίζει την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα. Επίσης, ότι αποτελούν το δίαυλο για να εισέλθει το συνδικαλιστικό κίνημα στο οικονομικό σύστημα. Θα συνέχιζε ισχυριζόμενος ότι οι συλλογικές διαπραγματεύσεις και τα συνδικάτα διαμορφώνουν την αμοιβή της εργασίας πάνω από την αμοιβή που οδηγεί την αγορά σε ισορροπία. Αυτό προκαλεί ανεργία, καθώς οι μη ανταγωνιστικές, εξαιτίας των συλλογικών διαπραγματεύσεων, επιχειρήσεις ζητούν λιγότερη απασχόληση, ενώ οι

εργαζόμενοι επιθυμούν να θυσιάσουν τησχόλη τους (τον ελεύθερο χρόνο τους) προσφέροντας περισσότερη εργασία.

Τι θα μας πρότεινε; Να προσαρμοστεί το θεσμικό πλαίσιο στη λογική της αυτορρύθμισης της αγοράς εργασίας. Δηλαδή, όπως συμβαίνει και στην αγορά προϊόντων, η ελεύθερη αλληλεπίδραση της προσφοράς και της ζήτησης θα πρέπει να προσδιορίζει την αμοιβή της εργασίας, χωρίς την παρέμβαση των συνδικάτων, τα οποία λειτουργούν ως ολιγοπώλιο που πιέζει την αμοιβή προς τα πάνω. Αυτό μπορεί να γίνει με τις ατομικές, έστω τις επιχειρησιακές συμβάσεις, όπου αποκλείονται τα συνδικάτα και ο εργαζόμενος διαπραγματεύεται απευθείας με τον εργοδότη, όπως ο παραγωγός με τον καταναλωτή.

Ποια είναι τα οφέλη από τη μετάβαση σε ατομικό μοντέλο διαπραγμάτευσης; Θα βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητά σας, ισχυρίζονται, για παράδειγμα, τα μέλη της τρώικας. Ο νεοκλασικός οικονομολόγος θα πήγαινε ένα βήμα παραπέρα και θα ισχυριζόταν ότι θα αυξανόταν η απασχόληση, καθώς οι «ανταγωνιστικές, κερδοφόρες και βιώσιμες» πλέον επιχειρήσεις θα ζητούσαν περισσότερη απασχόληση.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε μπορεί κάποιος να αντιληφθεί ότι και τα δύο υποθετικά αποτελέσματα είναι συνέπεια της μείωσης της αμοιβής της εργασίας. Ο νεοκλασικός οικονομολόγος δεν εμπλέκεται ποτέ σε συζήτηση για το ύψος της αμοιβής της εργασίας, το αφήνει στον εκκαθαριστικό μηχανισμό της αγοράς. Δηλαδή αν η αμοιβή μειωθεί σε κοινωνικά μη αποδεκτό επίπεδο, αυτό δεν αποτελεί ούτε οικονομικό ούτε κοινωνικό πρόβλημα. Έτσι λειτουργεί η αγορά. Αντιλαμβάνεστε με το σημερινό ποσοστό της ανεργίας και υπερπροσφοράς εργασίας, μια αλλαγή που θα θεσμοθετούσε την «ελεύθερη» διαπραγμάτευση μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών σε ατομικό επίπεδο, τι επιπτώσεις θα είχε στο μισθό και στο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων.

Ας εξετάσουμε τώρα τα ιδεολογικά θεμέλια αυτής της προσέγγισης, ώστε να απορρίψουμε την ιδέα της γενικής και ουδέτερης οικονομικής γνώσης. Τα θεμέλια της νεοκλασικής θεωρίας και της συγκεκριμένης πρότασης θεσμικής αλλαγής προσδιορίζονται από την ιδεολογία και την πολιτική φιλοσοφία του οικονομικού φιλελευθερισμού. Προσέξτε και αξιολογήστε τις υποθέσεις της συγκεκριμένης πολιτικής φιλοσοφίας. Η φιλελεύθερη ιδεολογία δίνει έμφαση στην πλευρά της ανθρώπινης φύσης που είναι ειρηνική, συνεργάσιμη (cooperative), δημιουργικά ανταγωνιστική και οδηγείται από την αιτία-λογική.

Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι οι άνθρωποι ενδιαφέρονται για το ατομικό τους συμφέρον, δεν το θεωρούν όμως αυτό μειονέκτημα, καθώς ισχυρίζονται ότι πολλές πλευρές της ζωής λειτουργούν με τέτοιον τρόπο ώστε όλοι μπορούν να κερδίσουν μέσω ειρηνικών ενεργειών και της συνεργασίας. Ο θεσμός της ελεύθερης αγοράς είναι, κατά την άποψή τους, εκείνος που μπορεί να εκφράσει καλύτερα τις αξίες και τη φιλοσοφία τους. Μια ελεύθερη από παρεμβάσεις – κυρίως του κράτους και των συνδικάτων – αγορά αποτελεί τον θεμελιακό θεσμό έκφρασης των βασικών συστατικών στοιχείων του οικονομικού φιλελευθερισμού. Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, όπως και κάθε μεσολάβηση και διαιτησία, είναι παρέμβαση στην αγορά και περιορίζει την ελευθερία των ατόμων που δραστηριοποιούνται σε αυτήν.

Μια κρίσιμη υπόθεση και παραδοχή είναι ότι στο υπόβαθρο της αυτορρυθμιστικής δυνατότητας της αγοράς βρίσκεται η μακροχρόνια αρμονία συμφερόντων. Η προσπάθεια του ατόμου στην αγορά να προάγει το δικό του συμφέρον αυξάνει την κοινωνική ευημερία, επειδή οδηγεί στη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας, με αποτέλεσμα η οικονομική πρόοδος που συντελείται να ωφελεί πραγματικά όλους. Ο καθένας κερδίζει σύμφωνα με αυτό που συνεισφέρει στην παραγωγική διαδικασία.

Η φιλελεύθερη αντίληψη για τη λειτουργία της αγοράς και για τους νόμους της έχει μια κανονιστική βάση, με την έννοια ότι περιγράφει με ποιον τρόπο πρέπει να οργανωθεί η κοινωνία και πώς πρέπει να συμπεριφέρονται οι άνθρωποι και οι χώρες αν θέλουν να μεγιστοποιήσουν την αύξηση του πλούτου τους. Τόσο οι άνθρωποι όσο και οι κοινωνίες μπορούν να παραβιάζουν τους νόμους της αγοράς, π.χ. με τη θεσμοθέτηση συλλογικών διαπραγματεύσεων, αλλά η επιλογή τους αυτή θα έχει αρνητική επίπτωση στην παραγωγική αποδοτικότητα και την οικονομική πρόοδό τους. Σήμερα, στην Ελλάδα της κρίσης, η κανονιστική αυτή δέσμευση στην αγορά αποτελεί βασική επιλογή της οικονομικής πολιτικής του Μνημονίου και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής.

Πόσο ρεαλιστικές είναι οι προαναφερόμενες υποθέσεις και παραδοχές ως προς τη συμπεριφορά των ατόμων και των αγορών; Υπάρχει πράγματι αρμονία συμφερόντων στο καπιταλιστικό οικονομικό και κοινωνικό σύστημα; Αν απαντήσουμε θετικά, τότε όντως η μετάβαση σε μοντέλο ατομικής διαπραγμάτευσης είναι το μέσο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς μας, για τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεών μας, για την αύξηση της απασχόλησης και της ευημερίας μας. Σε μια τέτοια περίπτωση ο ΟΜΕΔ δεν έχει λόγο ύπαρξης.

Αν απαντήσουμε αρνητικά, τότε η σκέψη μας αναπόφευκτα θα πάει και σε άλλα ζητήματα, όπως είναι ο τρόπος με τον οποίο το νέο μοντέλο οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων και της διαπραγμάτευσης που μας προτείνεται θα επηρεάσει τη διανομή του εισοδήματος, τη συνολική ζήτηση στην οικονομία, την οικονομική μεγέθυνση, την ανεργία, το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων. Οι σκέψεις αυτές μας οδηγούν στην κατανόηση μιας βασικής μεθοδολογικής σύγκρουσης που, εδώ και δύο αιώνες, υπάρχει στο εσωτερικό της οικονομικής επιστήμης. Μιας σύγκρουσης ανάμεσα στη μεθοδολογία της ατομικότητας και της ολιστικής μεθοδολογίας, η οποία εξετάζει το οικονομικό σύστημα στο σύνολό του και ως μέρος του κοινωνικού συστήματος· ανάμεσα σε αυτό που κάποιοι ονομάζουν μικροοικονομική προσέγγιση και μακροοικονομική προσέγγιση. Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι υιοθετούν τη μικροοικονομική προσέγγιση και μέσω της μεθόδου της συνάθροισης μετακινούνται προς τη μακροοικονομική κατανόηση του οικονομικού συστήματος. Η συνάθροιση, όπως θα αναλύσω στη συνέχεια, αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες της αποτυχίας της νεοκλασικής οικονομικής πολιτικής που ασκείται σήμερα. Η μακροοικονομική οπτική, αντίθετα, έχει τις ρίζες της σε διαφορετικά οικονομικά ρεύματα από τη νεοκλασική (στον μαρξισμό, στην αμερικανική θεσμική σχολή, στον κεϋνσιανισμό). Και βέβαια, έχει διαφορετικό ιδεολογικό υπόβαθρο, καθώς δεν δείχνει ιδιαίτερη πίστη στην αυτορρυθμιστική δυνατότητα της αγοράς.

Σύμφωνα με την ολιστική μεθοδολογία, συνεπώς και με τις οικονομικές θεωρίες και τους οικονομολόγους που τις υιοθετούν, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις είναι απαραίτητος θεσμός ρύθμισης της διανομής του εισοδήματος σε ένα οικονομικό σύστημα όπου κυριαρχούν ανταγωνιστικά οικονομικά συμφέροντα. Είναι ένας θεσμός αναγκαίος για τη δημιουργία ενός κοινωνικά αποδεκτού βιοτικού επιπέδου για όλους, ειδικότερα για τους εργαζομένους. Είναι θεσμός που συμβάλλει στην κοινωνική πρόοδο, καθώς εξισορροπεί οικονομικές και κοινωνικές εντάσεις και διασφαλίζει την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η συλλογική διαπραγματεύση, η μεσολάβηση και η διαιτησία είναι αναγκαία στοιχεία για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Όλα αυτά για τον νεοκλασικό οικονομολόγο τα λύνει μόνη της η αγορά.

Συνοπτικά τώρα, δείτε την αντίθεση ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις. Στην πρώτη περίπτωση, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, η μεσολάβηση κ.λπ. είναι θεσμοί που δημιουργούν ακαμψίες στο μηχανισμό της προσφοράς και της ζήτησης και που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς εργασίας. Συνεπώς πρέπει να καταργηθούν και να αντικατασταθούν από ατομικές συμβάσεις εργασίας. Οι συνέπειες θα εξαρτηθούν από τις αντιδράσεις της αγοράς εργασίας. Στη δεύτερη περίπτωση, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις είναι θεσμός αναγκαίος για τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς αμβλύνει τις οικονομικές και τις κοινωνικές αντιθέσεις που δημιουργούν τα ανταγωνιστικά συμφέροντα στο οικονομικό σύστημα. Η ενίσχυσή του είναι αναγκαία ως μέσο ρύθμισης των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων, της διανομής του εισοδήματος, της ζήτησης και της απασχόλησης.

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να κάνουμε μία ακόμη παραδοχή, έστω και αν εμένα προσωπικά με στεναχωρεί. Η νεοκλασική και η φιλελεύθερη οπτική είναι σήμερα κυρίαρχη. Και ενώ ο πυρήνας αυτής της θεωρίας είναι ίδιος τους κατά τους δύο τελευταίους αιώνες, υπάρχουν εννοιολογικές καινοτομίες που χαρίζουν νεότητα στη συγκεκριμένη –καταστροφική την είχε χαρακτηρίσει ο Κέυνς– θεώρηση. Η τυφλή πίστη στην αυτορρυθμιστική δυνατότητα της ελεύθερης αγοράς αποκρύπτεται πίσω από τη συσχέτιση της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας με την ανταγωνιστικότητα, τη βιωσιμότητα και την παραγωγικότητα.

Η κυρίαρχη νεοκλασική θεώρηση, δεσμευμένη από τη μεθοδολογία της ατομικότητας, ανάγει την ανάλυση των προαναφερόμενων όρων σε ατομικό επίπεδο και στη συνέχεια γενικεύει (συναθροίζει), αυθαίρετα, σε μακροοικονομικό επίπεδο. Έτσι, το νεοκλασικό μοντέλο σκέψης του οικονομολόγου της τρόικας, του ΔΝΤ ή της Τράπεζας της Ελλάδος, για να βάλω και αυτούς μέσα, ορίζει την ανταγωνιστικότητα και τη βελτίωσή της σε ατομικό επίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο επιχείρησης. Συνεπώς, ό,τι βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης, λόγω της συνάθροισης, βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Αντιλαμβάνεστε ότι αυτό είναι μια επικίνδυνη γενίκευση που αγνοεί τον ετερογενή χαρακτήρα του επιχειρηματικού τομέα, τη δομή των αγορών και τη θεσμική συγκρότηση της εκάστοτε εθνικής οικονομίας.

Αλλά μακάρι να ήταν αυτό μόνο το πρόβλημα. Το μοντέλο σκέψης του νεοκλασικού οικονομολόγου κρύβει και μια άλλη υπόθεση στην ανάλυση της ανταγωνιστικότητας, η οποία στερείται ρεαλισμού: ότι η κυρίαρχη μορφή αγοράς είναι, ή πρέπει να είναι, ο τέλει ανταγωνισμός.

Στον τέλει ανταγωνισμό, η ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης προσδιορίζεται από την τιμή που είναι ίση με το κόστος, το οποίο ισούται με το κόστος εργασίας, δηλαδή τον πραγματικό μισθό και το κόστος κεφαλαίου (τον τόκο). Δεν υπάρχει κέρδος με την οικονομική έννοια του όρου. Ένας σοβαρός νεοκλασικός οικονομολόγος, όταν θα συζητήσει το ζήτημα της ανταγωνιστικότητας, θα αναπτύξει μια σειρά από θέματα όπως: τη σχέση ονομαστικού και πραγματικού μισθού και τόκου και παραγωγικότητας, τη σχέση μεταξύ παραγωγικότητας της εργασίας και του κεφαλαίου και της συσσώρευσης κεφαλαίου. Συνεπώς, στον προσδιορισμό της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης θα αναδείξει τη μεταβολή του ονομαστικού μισθού, του επιτοκίου, της παραγωγικότητας και της σχέσης της τελευταίας με τη συσσώρευση κεφαλαίου, δηλαδή τις επιχειρηματικές επενδύσεις.

Λόγω του τρόπου σκέψης του, δεν θα είναι σε θέση να αναδείξει το ρόλο της κερδοφορίας στον προσδιορισμό της τιμής, το ρόλο της επιχειρηματικότητας στην οργάνωση του χρόνου κυκλικής κίνησης του κεφαλαίου, στις επενδύσεις, στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας. Επίσης, δεν θα μπορεί να συσχετίσει τη συμπεριφορά της επιχείρησης με το μακροοικονομικό περιβάλλον και την άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Θα μπορούσε να τα κάνει αυτά μόνο αν δεν ήταν νεοκλασικός οικονομολόγος. Αλλά αν δεν ήταν νεοκλασικός οικονομολόγος δεν θα επικεντρωνόταν στην επιχείρηση ως βάση της συζήτησης για την ανταγωνιστικότητα, αλλά θα είχε μια πιο ολιστική προσέγγιση.

Ωστόσο, η δυστυχία των κοινωνιών και των εργαζομένων σήμερα είναι ότι οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι που διαμορφώνουν την οικονομική πολιτική είναι ημιμαθείς. Αγνοώντας βασικά ζητήματα της θεωρίας τους, διαθέτουν ένα εγχειριδιακό μοντέλο σκέψης. Στα νεοκλασικά εγχειρίδια, για λόγους απλούστευσης, η ανάλυση τιμής-ανταγωνιστικότητας και κόστους επικεντρώνεται μόνο στο κόστος εργασίας και στον τρόπο λειτουργίας της αγοράς εργασίας. Η αγορά του κεφαλαίου δεν λαμβάνεται υπόψη. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι όλη η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα να περιορίζεται στο κόστος εργασίας και κυρίως στις μεταβολές του ονομαστικού μισθού. Η παραγωγικότητα αποσυνδέεται από τις επενδύσεις, τη χρήση και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και την επιχειρηματικότητα, και συσχετίζεται με την ευκαμψία της αγοράς εργασίας και την κατάργηση των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Οι θεσμικές αυτές αλλαγές μπορούν να έχουν κάποιο αποτέλεσμα παραγωγικότητας, αλλά μόνο σε όρους εντατικοποίησης της εργασίας και επιμήκυνσης και ελαστικοποίησης του χρόνου εργασίας· γίνεται, με άλλα λόγια, σε βάρος των εργαζομένων. Δεν προκαλούν μόνιμο αποτέλεσμα παραγωγικότητας, το οποίο προϋποθέτει επενδύσεις στη νέα τεχνολογία, την ανάπτυξη νέων οργανωτικών και παραγωγικών διαδικασιών και καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών.

Πρέπει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε το εξής: Η αντίστροφη σχέση πραγματικού μισθού και ανταγωνιστικότητας στο πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας προκύπτει από ένα σύνολο μη ρεαλιστικών υποθέσεων για τη σημερινή δομή των καπιταλιστικών οικονομιών (π.χ. πλήρης ανταγωνισμός, φθίνουσες αποδόσεις κλίμακας, σταθερό κεφαλαιακό απόθεμα, αμετάβλητη τεχνολογία κ.ά.). Στην σημερινή εποχή των ταχύτατων τεχνολογικών αλλαγών είναι εφικτή η ταυτόχρονη αύξηση στον πραγματικό μισθό, στην απασχόληση και στην ανταγωνιστικότητα, εάν αυξάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας. Συνεπώς η αρνητική σχέση μισθού-απασχόλησης-ανταγωνιστικότητας προκύπτει από ένα μη ρεαλιστικό, στατικό, αναλυτικό πλαίσιο. Σε ένα δυναμικό πλαίσιο η σχέση μπορεί να είναι θετική, αλλά το κλειδί είναι η συσσώρευση κεφαλαίου και η τεχνολογική πρόοδος.

Επίσης, η με το να αγνοείται η αγορά κεφαλαίου ταυτίζεται το κόστος παραγωγής με το κόστος εργασίας. Ωστόσο, στη σημερινή εποχή που οι επιχειρήσεις δανείζονται για να χρηματοδοτήσουν τρέχουσες και μακροχρόνιες επενδυτικές επιλογές τους, η μεταβολή του τόκου είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας του κόστους παραγωγής, της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας μιας επιχείρησης. Σκεφτείτε το ακόλουθο απλό μεν αλλά ενδεικτικό παράδειγμα: Μια επιχείρηση έχει χρέος 100.000 ευρώ και έχει δανειστεί με 10% επιτόκιο. Η επιχείρηση πληρώνει 10.000 ευρώ ετησίως σε τόκους. Η ίδια επιχείρηση απασχολεί 10 εργαζομένους. Η μείωση κατά 50 ευρώ μηνιαίως στον κάθε εργαζόμενο θα δημιουργούσε μείωση του κόστους εργασίας κατά περίπου 6.000-7.000 ευρώ το χρόνο. Την ίδια μείωση θα προκαλούσε και μια πτώση του επιτοκίου στο 3%-4%. Γιατί λοιπόν όλη η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα να επικεντρώνεται μόνο στο κόστος εργασίας; Το νομισματικό κόστος της παραγωγής είναι εξίσου σημαντικό.

Ποιον λοιπόν εξυπηρετεί η προαναφερόμενη εγχειριδιακή προσέγγιση της ανταγωνιστικότητας, της βιωσιμότητας και της παραγωγικότητας αποκλειστικά με όρους κόστους εργασίας και λειτουργίας της αγοράς εργασίας; Θα έλεγα ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντα δύο κοινωνικών ομάδων. Πρώτον, των επιχειρηματιών και τραπεζιτών, οι οποίοι απενοχοποιούνται από την όποια ευθύνη έχουν για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Όσο η συζήτηση και η οικονομική πολιτική επικεντρώνεται στην αγορά εργασίας και την αμοιβή των εργαζομένων, εκείνοι απολαμβάνουν υψηλότερη κερδοφορία αυτοεπιβεβαιώνοντας την «υψηλή» επιχειρηματική ικανότητά τους όταν η επιχείρησή τους είναι κερδοφόρα. Παράλληλα, παραγνωρίζουν ότι η κερδοφορία αυτή είναι αποτέλεσμα ανακατανομής του εισοδήματος, που αποτελεί μία μη βιώσιμη στρατηγική για δημιουργία κέρδους και ανταγωνιστικότητας.

Η δεύτερη ομάδα που επωφελείται είναι εκείνων των οικονομολόγων και των πολιτικών των οποίων η ημιμάθεια και η άγνοια δοκιμάζει την ύπαρξη των εργαζομένων, συρρικνώνοντας συνεχώς το βιοτικό τους επίπεδο στο όνομα μιας φανταστικής βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, η οποία ωστόσο ποτέ δεν επιτυγχάνεται. Και αν θυμάστε την κανονιστική φιλοσοφία της νεοκλασικής θεώρησης που προανέφερα, τότε αυτή δημιουργεί διαρκώς

πίεση ότι η περαιτέρω απορρύθμιση και η περικοπή μισθών είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την ενίσχυση της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Η κυριαρχία της νεοκλασικής θεώρησης περιορίζει κάθε σκέψη για την πιθανότητα η ασκούμενη νεοκλασική οικονομική πολιτική να είναι λανθασμένη ή τουλάχιστον μη αποτελεσματική.

Στο σημείο αυτό σημειώστε τη μείζονα αδυναμία της μεθόδου της συνάθροισης. Οι πολιτικές απορρύθμισης, ευελιξίας και ατομικής διαπραγμάτευσης σε συνδυασμό με την πολιτική λιτότητας μισθών προκαλούν, σε μακροοικονομικό επίπεδο, εσωτερική υποτίμηση. Να το διατυπώσω διαφορετικά: προκαλούν μείωση της ζήτησης, ύφεση και ανεργία. Σε επίπεδο επιχειρήσεων, η εσωτερική υποτίμηση δημιουργεί πτώση των πωλήσεων, μείωση του τζίρου και των κερδών. Παρακολουθούμε το τελευταίο χρονικό διάστημα στη χώρα μας τις επιχειρηματικές οργανώσεις να καταγγέλλουν ότι η ασκούμενη πολιτική λιτότητας έχει οδηγήσει στο πάγωμα της αγοράς και του τζίρου τους. Την ίδια στιγμή επιδιώκουν τη μείωση του εργασιακού κόστους στη δική τους επιχείρηση. Είναι αυτός ο ορισμός της ανορθολογικότητας του επιχειρηματία; Όχι, είναι ο ανορθολογισμός της καπιταλιστικής οικονομίας.

Στον καπιταλισμό ο μεμονωμένος επιχειρηματίας επιδιώκει τη μείωση των μισθών στη δική του επιχείρηση, χωρίς να επιθυμεί μείωση των πωλήσεων και του τζίρου του. Αυτό όμως θα συμβεί τελικά αν όλοι μαζί μειώσουν τις αποδοχές των εργαζομένων τους. Βέβαια, κάποιοι που οι πωλήσεις τους δεν θα μειωθούν, θα έχουν αύξηση της κερδοφορίας τους, την οποία θα αιτιολογήσουν ως συνέπεια της επιλογής τους για μείωση του κόστους εργασίας. Στην πραγματικότητα, η κερδοφορία τους θα οφείλεται στο ότι δεν μειώθηκαν οι πωλήσεις τους, η ζήτηση για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Αυτό όμως δεν οφείλεται στην περικοπή των μισθών αλλά στην επιχειρηματικότητά τους, στην ποιότητα των προϊόντων τους, στη σταθερότητα του μεριδίου τους στην αγορά.

Αυτό είναι το παράδοξο της συνάθροισης, το οποίο μας οδηγεί σε μια μακροοικονομική θεώρηση της ανταγωνιστικότητας, της βιωσιμότητας, της κερδοφορίας και της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων.

Μια εναλλακτική, ως προς τη νεοκλασική, προσέγγιση ορίζει την ανταγωνιστικότητα ως «'την ικανότητα μιας χώρας να παράγει αγαθά και υπηρεσίες που αντιμετωπίζουν επιτυχώς τις απαιτήσεις των διεθνών αγορών, με την ταυτόχρονη δημιουργία σχετικά υψηλών και διατηρήσιμων εισοδημάτων των πολιτών της και υψηλών επιπέδων απασχόλησης». Στο πλαίσιο της προσέγγισης αυτής, η λειτουργία του επιχειρηματικού τομέα, η βιωσιμότητά του και η αγορά εργασίας δεν είναι ο στόχος αλλά το μέσο της οικονομικής πολιτικής για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής οικονομίας.

Ο ορισμός αυτός της ανταγωνιστικότητας θέτει στο επίκεντρο του προβληματισμού τη σύνδεση της ανταγωνιστικότητας με το μοντέλο ανάπτυξης και τη δυναμική που έχει ή δεν έχει αυτό να δημιουργεί νέα προϊόντα, πλούτο, απασχόληση, δικαιότερη διανομή του εισοδήματος και κοινωνική ευημερία. Το περιεχόμενο της ανταγωνιστικότητας είναι τώρα διαφορετικό και προϋποθέτει παρεμβάσεις στο επιχειρηματικό, το τεχνολογικό και το παραγωγικό πρότυπο

της οικονομίας. Αυτές οι παρεμβάσεις είναι και οι ουσιαστικές διαρθρωτικές αλλαγές που έχει ανάγκη μια οικονομία, ώστε να δημιουργήσει αποτελεσματικό και ανταγωνιστικό μοντέλο ανάπτυξης.

Στο σημείο αυτό αξίζει, πιστεύω, να γίνει αναφορά στις ετήσιες έρευνες του World Economic Forum για το βαθμό επίτευξης των βασικών στόχων που συγκροτούν την αναθεωρημένη «Στρατηγική της Λισαβόνας» (με επίκεντρο την ανταγωνιστικότητα και την προώθηση της κοινωνίας της γνώσης). Οι παράμετροι της εμπειρικής διερεύνησης που διεξάγει ο παγκόσμιος αυτός οργανισμός συνοψίζουν κεντρικούς στόχους της «Στρατηγικής της Λισαβόνας», όπως είναι η ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας, η προώθηση της καινοτομίας, η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών για την απασχόληση και η ενίσχυση της αιεφόρου ανάπτυξης. Με βάση τις παραμέτρους αυτές, υπολογίζεται ένας γενικός δείκτης της «εθνικής ανταγωνιστικότητας» και της οικονομικής αποδοτικότητας για τις χώρες της ΕΕ. Σύμφωνα λοιπόν με τις εκθέσεις αυτού του οργανισμού, η Ελλάδα συνεχώς καταρακυλά σε χαμηλότερες θέσεις ως προς την ανταγωνιστικότητά της.

Αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι η ασκούμενη οικονομική πολιτική τις τελευταίες δεκαετίες στοχεύει στο κόστος εργασίας και στις εργασιακές σχέσεις ως μέσο βελτίωσης του επιχειρηματικού κλίματος και ως κίνητρο περαιτέρω ενίσχυσης της επενδυτικής διαδικασίας, εγχώριας και ξένης. Ειδικά στην εντός ΟΝΕ εποχή, με την απώλεια της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η μείωση στην τιμή της εργασίας και η αλλαγή στους όρους απασχόλησης έχουν αναδειχθεί σε κυρίαρχο τρόπο προσαρμογής της οικονομίας με τρεις ειδικότερες μορφές: α) τη διατήρηση σε χαμηλό επίπεδο των αμοιβών, β) την ανάπτυξη της παράνομης ευελιξίας και της μαύρης εργασίας και γ) την ανάπτυξη μορφών νόμιμης ευελιξίας.

Ωστόσο, η πτωτική τάση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος που παρατηρείται στην Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία δεν αποτυπώνεται στην μείωση του επιπέδου των τιμών και στη βελτίωση του επιπέδου ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Και αυτό συμβαίνει γιατί οι επιχειρήσεις διευρύνουν τα περιθώρια κέρδους τους. Σε παλαιότερη Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (22/1/2006, σελ. 90) σημειώνεται ότι «η απώλεια ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας προέρχεται από την αύξηση των περιθωρίων κέρδους». Κατά συνέπεια, αυτή τη στιγμή στην ελληνική οικονομία παρατηρούνται συνθήκες πληθωρισμού κερδών και όχι μισθών.

Συνεπώς, αν και το κόστος εργασίας έχει μειωθεί σημαντικά, η διανομή του εισοδήματος έχει γίνει περισσότερο άνιση και παρά το γεγονός ότι έχει επιχειρηθεί πληθώρα παρεμβάσεων στην κατεύθυνση της νόμιμης ευελιξίας της αγοράς εργασίας, δεν υπάρχει ένδειξη βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και κυρίως αύξησης της απασχόλησης. Επιπρόσθετα, στο επίπεδο του παραγωγικού συστήματος και ειδικότερα της βιομηχανίας, η παραγωγική αποτελεσματικότητα ζημιώνεται –ιδιαίτερα στους κλάδους που προσφέρουν χαμηλότερους μισθούς– και καταγράφεται απώλεια κινήτρων για τους παραγωγούς προκειμένου να αναβαθμίσουν τα παραγωγικά τους συστήματα.

Η εύκολη λύση της συμπίεσης του εργατικού κόστους μακροχρόνια είναι επιζήμια, καθώς οι επιχειρήσεις δεν επενδύουν σε ανθρώπινο κεφάλαιο, στο μάρκετινγκ, σε νέες μεθόδους οργάνωσης και διοίκησης, στην έρευνα και την ανάπτυξη. Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος χαμηλών μισθών, χαμηλής παραγωγικότητας και μικρής επενδυτικής δραστηριότητας, που οδηγεί σε μείωση της ανταγωνιστικότητας και αύξηση της ανεργίας.

Η προς τα κάτω συμπίεση των μισθών, η αδυναμία ουσιαστικής αύξησης νέων θέσεων πλήρους απασχόλησης και η επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας αναδεικνύουν ότι η φιλοσοφία της ασκούμενης πολιτικής και η στρατηγική υλοποίησή της δεν υπήρξε επιτυχημένη, καθώς επίσης ότι η μειωμένη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα του μοντέλου παραγωγής της Ελλάδας και του επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας παραμένει ένα από τα μεγάλα αναπτυξιακά προβλήματα μας.

Η πολιτική του Μνημονίου αναπαράγει τον εγκλωβισμό της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής σε λανθασμένα θεωρητικά σχήματα και οδηγεί στη συσχέτιση της ανταγωνιστικότητας με θέματα τιμών και κόστους παραγωγής – κυρίως του κόστους εργασίας– και όχι με επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, στο μάρκετινγκ, σε νέες μεθόδους οργάνωσης και διοίκησης, στην έρευνα και την ανάπτυξη, στη δομή του παραγωγικού συστήματος, στον τεχνολογικό μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας με την αύξηση της παραγωγικότητας.

Ολοκληρώνοντας, η γενική γνώση των οικονομικών που οφείλετε να γνωρίζετε είναι ότι δεν μπορείτε να έχετε γενική γνώση και ότι μπορείτε να έχετε, ή ήδη έχετε, συγκεκριμένη γνώση, η οποία εμπεριέχει συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία, εκφράζει συγκεκριμένες κοινωνικές αξίες και η εφαρμογή της εξυπηρετεί συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα. Στο αυτό το πλαίσιο, εγώ θα άλλαζα τις τρεις πρώτες λέξεις στον τίτλο από «Γενική οικονομική γνώση» σε «Ποια οικονομική γνώση;» και θα άφηνα τον υπόλοιπο τίτλο ως έχει.